ספר

קצירת השדה

השלם

דיני תרומות ומעשרות
כרך ב

הלכות פסוקות ע"פ הכרעת
רבותינו הראשונים והאחרונים ובפרט על פי
הכרעת רבינו הרמב"ם ומרן השולחן ערוך זיע"א

חיברתיו בחמלת ה' עלי

שניאור ז. בלאאמו"ר הרה"ג ישראל שליט"א **רווח**

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש 'המכון למצוות התלויות בארץ'
מח"ס שו"ת 'חלקת השדה' [ה"כ], 'תולעת שני' [ד"כ], 'שש משזר' [ד"כ]
'קצירת השדה' [ב"כ], 'שביתת השדה', 'תבואת השדה' ועוד.

בהוצאת

המכון למצוות התלויות בארץ

שנת תשפ"ז

הספר נכתב בדיבוק חברים
עם הרה"ג רבי **משה לנדאו** שליט"א

ונערך בסיוע והשתתפות
צוות המחלקה התורנית של
'**המכון למצוות התלויות בארץ**'

רבי **אביחי בן ססי** שליט"א
רבי **ישראל אנקווה** שליט"א
רבי **יחיאל רווח** שליט"א
רבי **אשר רווח** שליט"א
רבי **חגי רווח** שליט"א

הגהה ואינדקס:
רבי **אביחי בן ססי** שליט"א

הספר יו"ל בסיוע
משרד התרבות - מינהל התרבות

©
כל הזכויות שמורות

'המכון למצוות התלויות בארץ'
ת.ד. 176 אלעד
טלפון: 03-9030580
פקס: 03-9030891
דוא"ל: mail@macon.co.il

כריכה:
יהודה הפקות
סדר ועימוד:
מיכאל אמרוסי

תוכן העניינים

◆ קצירת השדה כרך ב – דיני תרומות ומעשרות ◆

בשער הספר ..... **ה**

פרק יד מי רשאי להפריש ..... יז

פרק טו תרומה גדולה ..... סט

פרק טז מעשר ראשון ..... קכו

פרק יז תרומת מעשר ..... קנז

פרק יח מעשר שני ..... קסד

פרק יט מעשר עני ..... רמ

פרק כ סדר ההפרשה והנתינה למעשה ונוסח ההפרשה ..... שיג

פרק כא הפרשה בשבת וביו"ט ..... שלח

מפתח עניינים מורחב - אינדקס ..... שסז

נוסח הפרשת תרומות ומעשרות ..... שעו

פרק יד

מי רשאי להפריש

א. הפרשת תרומות ומעשרות יכולה להיעשות רק ע"י בעל הפירות, ואין אחר רשאי להפריש. ואם אחר תרם מהפירות שלא מדעת בעל הבית - אין תרומתו תרומה ואין מעשרותיו חלים. אולם יכול בעל הפירות למנות שליח להפריש את פירותיו, שנאמר: "כן תרימו גם אתם" - "גם" לרבות שלוחכם[1].

1. שנינו במשנה תרומות (פ"א מ"א): חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה... התורם את שאינו שלו. ע"כ. וכן הוא בגמ' גיטין (נב ע"א) ובמס' קידושין (מב ע"א): "כן תרימו גם אתם", ולא התורם את שאינו שלו. ע"כ. ומ"מ ניתן למנות שליח, כמבואר בגמ' ב"מ (כב ע"א) ובקידושין (שם), שדורשים מהפסוק "גם אתם" - "גם", לרבות שלוחכם. וכן נפסק ברמב"ם בהל' תרומות (פ"ד הל' א-ב), ובטוש"ע (סי' שלא סעי' כט-ל).

וראה זה חדש, דמצאנו לרב משנה למלך שכתב בהל' בכורות (פ"ד סוף ה"א בסוד"ה זה הכלל העולה) וז"ל: ולפ"ז, אם עשאו שליח לתרומת מעשר או למעשר ראשון או שני שהוא דבר קצוב, והיה כל הכרי ממין אחד ולא היה בו יפות ורעות, ושמע אחר ועישר - חשיב שליח. עכ"ל. והביא דבריו (הגרעק"א בסי' שלא על דברי מרן השו"ע בסעי' לד), אלא שלא הביא כל דבריו, שהרי גם רבינו המל"מ הקפיד שלא יהיה בהם יפה ורע, הא אם יש בהם יפה ורע - גם לדבריו לא מהני, שעיקרי דבריו שאין קפידא מחמת השיעור שהוא שווה, אולם שאר קפידות עדיין יש להיזהר. וצ"ע, שהגרעק"א כתב הדברים בסתם ולא הביא החילוק כפי שציין המל"מ, וכבר העיר על דברי הגרעק"א הגאון בעל דרך אמונה (על הרמב"ם פ"ד מהל' תרומות צהה"ל אות קס), אלא שלמעשה כתב הד"א שם (ס"ק נו) שה"ה מעשר שאינו יכול לתרום ללא שליחות. והביא שמקור הדברים בחזו"א (מעשרות סי' ז אות טז) והטעם משום דלא ניחא ליה שאחרים יטפלו בפירותיו, והביא שכ"כ החזו"א בלקוטים לזרעים (סי' ו סק"א).

אלא שאין הבעלים צריך למנות שליח מסוים, אלא גם אם יאמר: "כל הרוצה לתרום יבוא ויתרום", מי ששמע ותרם - תרומתו תרומה. וכמבואר בגמ' בנדרים (לו ע"ב) : "וכ"ש אם אומר כל השומע קולי יתרום". וכתב הר"ן שם, שאם אמר "כל התורם אינו מפסיד", אפשר שלא מועיל. וראה להלן (בסעיף ג) דין התורם שלא בשליחות, ואח"כ באו הבעלים וגילו דעתם שרוצים בהפרשתו.

ב. מי שתרם מפירות שלו על פירות של אחרים - תרומתו תרומה, שזכות היא לבעל הפירות בזה, בכך שהוא מרוויח שפירותיו יהיו מתוקנים, וזכין לאדם שלא מדעתו. אולם לאחר ההפרשה, טובת ההנאה, דהיינו ההחלטה לאיזה כהן או לוי להעניק את התרומות או המעשרות – שייכת לתורם ולא לבעל הפירות, ובהערה ביארנו עוד פרטי דינים של הפרשה זו[2].

2. הנה הגמ' בנדרים הנז' לעיל, הסתפקה לגבי התורם משלו על של חבירו האם מכיון שזכות היא לבעלים כשמפרישים על פירותיו מפירות אחרים, אין צריך דעת בעה"ב, או שהיא מצוה של הבעלים, ונוח להם לעשותה בעצמם, ולא נפשט. אלא שרבינו הרמב"ם (שם הל' ב) וכן בטושו"ע (שם) פסקו, שלהלכה תרומתו תרומה. ובנו"כ כתבו לדון על מקורו של רבינו הרמב"ם שהכריע שתרומתו תרומה. ומרן הכס"מ כתב, שמקורו של הרמב"ם מזה שהגמרא בנדרים שם הסתפקה ב' ספיקות, כאשר הראשון הוא הספק האמור ואותו לא פשטה, אולם הוסיפה עוד ספק בהמשך, לגבי טובת ההנאה של מי היא, ואת הספק הזה היא פשטה, שהטובת הנאה היא של התורם. וכתב הכס"מ שם ובב"י (סי' שלא בד"ה אבל התורם), דס"ל להר"מ שהשאלה השניה על טוה"נ קשורה גם לאיבעיא הראשונה, וממילא כאשר נפשט הספק השני שטוה"נ שלו, ממילא נפשט גם הספק הראשון, ומוכרח שהמפריש משלו על של חבירו תרומתו תרומה, וכאמור כן הכריע מרן השו"ע להלכה. ועל סברת הכס"מ תמה הרב מל"מ על הרמב"ם שם, וכן כתב להקשות בביאור הגר"א על השו"ע שם. אולם מאידך רבינו המהר"י קורקוס על הרמב"ם גם כתב כסברת מרן הכס"מ, וכ"כ הב"ח, ועוד נתבארו הדברים בשאר אחרונים.

ובאמת לפי הכלל שבידנו, שהיכא שהבבלי הסתפק ובירושלמי כתב כדין פשוט - חשיב פשיטותא, אם כן גם בנידו"ד, כפי שנביא להלן כך הכרעת הירושלמי כדבר פשוט שתרומתו תרומה, על כן פסק כך הרמב"ם כאן להלכה. ונקדים שהאי כללא שרבינו הרמב"ם פוסק כדעת הירושלמי בכמה אופנים, וכגון שדברי הבבלי דחיקא והירושלמי מפרש כפשוטו, וראה בכ"ז במהרי"ק (ריש שורש ק') ובכללי הפוסקים לכנה"ג (מה"ק אות לא). וראה עוד בשד"ח בכללי הפוסקים (סי' ב אות א). וכן כתב מרן הכס"מ בהל' תרומות (פ"ה הט"ו). וכן מבואר בדברי הכס"מ בהל' מתנות עניים (בפ"ב סוף הל' יב). וכן לכאורה מתבאר מדבריו בהל' שביעית (פר' א הי"ב) שכתב הרמב"ם, שהנוטע בשביעית יעקור מחמת החשד, ומרן הכס"מ בשונה משאר נו"כ ציין לירושלמי בתרומות ולא לבבלי בגיטין. ובתשובה אחרת (ראה בשו"ת חלקת השדה ח"ה בחלק שביעית), כתבתי לבאר שצדקו דברי מרן הכס"מ, כיון שבירושלמי שם בהמשך יש הכרעה שהטעם משום חשד, ולכן ציין הכס"מ לשם. וכ"כ הכס"מ בעוד מקומות, וכ"כ עוד מן הראשונים והאחרונים. הגם שידוע דדעת המהרי"ק על הרמב"ם בהל' מעשר (פ"ה הי"ב) לא כך. וגם שאלני חתני הגרד"ע שליט"א מדברי הכס"מ בהל' שביעית (פ"ה ה"ד) שכתב, שהרמב"ם פסק דלא כר"ש. והגם שבירושלמי

משמע שהלכה כר"ש, מכל מקום הירושלמי לטעמיה, שבמחלוקת ר"מ ור"ש הלכה כר"ש, ואילו בש"ס דידן מסיק לה בתיקו, ע"כ. ולכאורה, לאחר שהירושלמי פשיטא ליה, לפי הכלל האמור היה צריך לפסוק כירושלמי. ושוב ראיתי ביד מלאכי (או"ר סוף אות תקפ), שלאחר שלדעתו לפי פשיטותו של הירושלמי בכמה מקומות, שר"מ ור"ש הלכה כר"ש, כך צריך להיות להלכה להוציא בכמה מקומות, ושם בסוף דבריו שואל על דברי הכס"מ בהל' שביעית הנז', שלכאורה יש לתמוה, למה עזב את דבריו בהל' תרומות ובעוד מקומות שיש לפסוק כפשיטות של הירושלמי היכא שהבבלי נשאר בספק, וסיים שכעת הדבר צריך תלמוד גדול. ועוד ראה בדבריו לעיל מיניה באות ב (אות צד) שם האריך בהאי כללא, אם בבבלי יש ספק או מחלק ובירושלמי מוכרע, אי הויא פשיטותא, והביא מראשונים ואחרונים ומנו"כ הרמב"ם, יעוי"ש. אלא שבנידו"ד יש לומר שיש הכרעה שכנגד בבבלי שהלכה כרבי מאיר, וממילא הכריע הרמב"ם כתלמוד דידן, וכוונתי על הגמ' בזבחים (עו ע"א), שהביאה האי דינא של אין מבשלין ירק של שביעית בשמן תרומה, ורמז לגמרא זו המהרי"ק על הרמ' בהל' שביעית שם. ואבאר את דברי בהקדים הא דפסק רבינו הרמב"ם בהל' מעשה הקרבנות (פ"י ה"י) שמותר לכהנים לאכול את הקדשים בכל מאכל וכו', ולתת לתוכן תבלין של חולין ולא של תרומה, דאל"כ, יכול להביא את התרומה לידי פסול [אם יהיה נותר שצריך להישרף], והנה מקור דין זה הוא בגמרא בזבחים שם, ושם נחלקו בזה ר"ש ור"מ, והכריע הרמב"ם כר"מ, והרדב"ז כתב שהיינו טעמא כיון דיהיב טעמא וכו' כיעוי"ש. אולם הלח"מ כתב להקשות, דצריך טעם למה פסק כרבי מאיר לגבי ר"ש, ונשאר בצ"ע. אך המל"מ כתב, שהמעי' בגמרא בזבחים ימצא טעם למה פסק כרבי מאיר, ע"כ. וכוונתו ז"ל, שכבר במשנה שם ראינו שחכמים חלקו על רבי שמעון וכתבו, שאין מביאין קדשים לבית הפסול, ועל זה הביאה הגמרא והשוותה לשאר סוגיות של תבלין תרומה, ושל ירק שביעית ובכולן הדיעה שווה כאחת שאין מביאין לידי פסול ור"ש חולק, ושם הושוו הדברים עם דעת רבנן החולקים על רבי שמעון, וכדיעה זו פסק הרמב"ם בכל המקומות. וממילא ברור שדין זה הוא שונה הגם שבירושלמי פלי"ג, כיון שבבבלי מוכרח שהלכה כרבי מאיר, ולא כדעת הירושלמי שבכל מקום הלכה כר"ש [ואמנם בכס"מ בהל' שמו"י לא ציטט גמרא זו מזבחים, אבל טעם הדברים אמת הוא]. וביד מלאכי (שם אות צד) הביא גם מדברי הכס"מ (בהל' רוצח פ"ט ה"י) לגבי המדידה של הרוג הנמצא בדרך, שנמצאו זה על גבי זה, מודדין מן העליון כמות שהן מונחים. ובכס"מ כותב, שהיינו דלא כדברי הירושלמי שלא מודדין מן העליון מפני שהוא צף, וסיים בצ"ע, וכתב ביד מלאכי שהוא ראה בדוחקו, והוא עצמו הכיר באונסו ולכן נשאר בצ"ע, יעוי"ש. אולם באמת טרח שם מרן הכס"מ להסביר, שפשטות המשנה, שצף היינו על פני המים ולכן פשיטא ליה לרבינו שאין לעליון דין צף, וממילא כך ס"ל להרמב"ם שהכי ס"ל לבבלי, ממילא פסק כתלמודא דידן. ושוב מצאתי כעין זה, למרן הבית יוסף בהל' חוה"מ (סי' תקלא) לגבי מנודה שלא היה יכול לגלח קודם המועד, הביא שם מרן הבית יוסף שדעת הרמב"ם, שמי שהתירוהו במועד יכול לגלח ולא חילק אם יכל לפייס בעל דינו קודם, כל שפייסו במועד והתירו לו - שפיר יכול לגלח, וכל זה דלא כפי שכתוב בירושלמי מועד קטן. וכותב מרן הבית יוסף: והרמב"ם כתב וכו', משמע דלית ליה הא דירושלמי וכו', וטעמו משום דגמרא דידן משמע וכו' ע"כ. הרי שכאשר הרמב"ם למד בתלמוד דידן ביאור שמראה שכך פשוט בבבלי, אינו פוסק כירושלמי כיון שיש לו פשטות של הבבלי לאידך גיסא. אולם אה"נ,

היכא שיש מחלוקת שלא נפשטה או ספק שלא נפשט בבבלי, ומאידך בירושלמי יש הכרעה ברורה, שפיר חשיב פשיטותא לפסוק כמוהו.

והנה אחר כל זה, נשנה את דברי הירושלמי בנדרים (פ"ד ה"ג), שהנה להבדיל מהבבלי שהביא שני ספיקות והספק הראשון אי מהני כלל להפריש משלו על אחרים, כאן הירושלמי לא הביא כלל ספק זה, אלא ישר כתב את הספק השני: המתקן פירותיו של חבירו שלא מדעתו טובת הניית מעשרותיו של מי. רבי אבהו אומר של מתקן. רבי זעירא אמר של בעל הפירות. ע"כ. כלומר, פשיטא לירושלמי דמהני הפרשה זו, ורק שואל טובת הנאה של מי היא. וכ"כ המראה פנים על הירושלמי שם: 'וס"ל להאי ש"ס התורם משלו על של חבירו, אין צריך דעת, דזכות הוא לו, וכו', וע"כ דפליג על סוגיית הבבלי וכו', ע"כ. הרי להדיא דס"ל שכן פשטות דברי הירושלמי, ואחר שהבבלי נשאר בספק, ובירושלמי כתב הדין בפשטות, ממילא ברור מהיכן מקורו של רבינו הרמב"ם. וכבר כתב רבינו האור שמח (על הרמב"ם שם) שמקור דבריו הוא בירושלמי, וכ"כ מרן הגרשז"א במעדנ"א (בהל' תרומות שם באות ב), הנה אם כן מקורו של רבינו הרמב"ם טהור הוא. ודע, שיש מהראשונים שכתבו שדין זה נשאר בספק, ואם תרם תרומתו תרומה ויחזור ויתרום, ראה במאירי בנדרים (שם), ובכפתור ופרח (פי"ח) ועוד ראה ב'שיטה לא נודע למי' עמ"ס קידושין (מא ע"ב ד"ה אתם). אלא שמ"מ להלכה נקטינן כדעת הרמב"ם והפוסקים שעמו.

ועוד יש לדון, אי בתורם משלו על של בעה"ב, הוא דוקא כשלא ידוע מהו רצון הבעלים [כי אם גילה דעתו גם למפרע דניחא ליה, לדעת רבינו הרמב"ם דמהני בתרומה גם אם תרם משל הבעלים על שלהם מהני וכפי שיבואר להלן], או אף אם הבעלים הודיע שלא נתרצה, כל שתרם משלו מהני. ובאמת מצינו להדיא במהרי"ט אלגאזי (על הל' בכורות להרמב"ן פ"א אות ז בד"ה והנה לפי סברת הרמב"ם) שכתב, דמהני כל שגילו דעתייהו אח"כ דניחא להו, אבל לא נתרצו אח"כ - אין תרומתו תרומה. ועוד חזר על הדברים בהמשך שם. וראה בתשובת בית שלמה (או"ח סי' נז) בהגהה מבן המחבר (בד"ה והתבוננתי בספרים) מה שביאר לפי"ז כמה עניינים בסוגיית ניחא ליה לאינישׁ. ודו"ק היטב גם בהמשך דבריו בהגהה בד"ה לכן חלקי אמרה. אולם ראה בדברי מו"ר הגרשז"א זצ"ל בספרו מעדנ"א (שם) שכתב: משא"כ בתורם משלו על של חברו לא מצינן כלל למעוטי מהך קרא, וממילא אמרינן דתרו"ת, אף אם לפני ההפרשה עומד בעל הכרי וצווח דלא ניחא לו במה שאחרים תורמים עבורו. וגם בהמשך הוסיף וכתב שכשם שאם ביטל את השליחות לאחר ששלח, תרומתו תרומה, וכשם שגילוי דעת מהני גם למפרע לדעת הרמב"ם, הוא הדין שלא מיעט הכתוב אלא כשהתרומה היא משל חברו ולא כשתורם משלו על של חברו. ונמצא דבכה"ג שהבעלים עומד וצווח דלא ניחא ליה אע"ג שלכתחילה אסור ודאי לתרום מפני שגוזל ממנו מצות הפרשה וגם מצות נתינה שלאחריה, מ"מ אם עבר ותרם - תרו"ת, כיון דבכה"ג לא מיעט הכתוב והוי שפיר תרו"ת גם בע"כ דבעלים. עכ"ל. ויעוי' עוד בדרך אמונה (ס"ק יט) שאם יודעים דלא ניחא ליה, לא מהני. ובצהה"ל (אות עג) כתב, שבסתמא אם לא גילה דעתו ניחא ליה, ולכן אם גילה דעתו רק לאחר המעשה הוא רק מכאן ולהבא, אך על העבר כן מהני, ובזה מיישב הא שהתורם מברך, יעוי"ש.

ויעוי' עוד בספר תבואת השדה (בפ"ז הערה 19) מש"כ לדון בזה עם ידי"נ הגרמ"ל שליט"א אם סברא דניחא ליה רק היכא שהבעלים מרויח ממש או גם אם זה רק ריוח מועט, וכגון כל שהוא שמפרישים בזה"ז בחלה. כאשר ידידי הרב שליט"א כתב, שנראה שאין בזה

ג. אם לאחר שהפריש ללא רשות הבעלים, גילה בעל הפירות בדבריו או במעשיו שדעתו נוחה מאותה ההפרשה, תרומתו תרומה אף שנעשתה לפני הגילוי דעת. ויש אומרים, שרק התרומה שתופרש מכאן ואילך – תחול על סמך גילוי דעת הבעלים. ויש אומרים, שאחר יכול להפריש עבור בעל הבית רק אחרי שהבעלים מינהו שליח להפריש תרו"מ, ובלי זה - אין תרומתו תרומה. ודעת רבינו הרמב"ם ומרן השו"ע להלכה ולמעשה כדעה ראשונה[3].

ניחותא לבעלים שאחר יפריש, ואף למנהג אשכנז שמפריש כזית אין זה שיעור חשוב כדי שייחשב שנוח לו, ועל כן כתב שלדעתו בזה"ז ההפרשה לא תחול אף אם יפריש התורם משלו, אלא אם כן ידוע לנו שהפרשתו היא זכות לבעלים. ואני הוכחתי מכמה מקומות שנראה לענ"ד שלא כדבריו, ולמעשה כתבתי שם, שלכאורה גם בריוח כל שהוא מהני [ועוד עי' בהגהת בן המחבר בשו"ת בית שלמה הנז' לעיל ודוק היטב].

מש"כ שטובת ההנאה למי לתת את התרומה והמעשרות היא של התורם, כן היא מסקנת הגמ' בנדרים שם. וכ"פ הרמב"ם והשו"ע שם.

ודע, שכשמפריש משלו על של חברו עלול בנקל להיכשל באיסור הקדמת מעשרות המאוחרים לקודמים להם, וכמבואר בסוגיא בתמורה (ד ע"א), כגון אם מפריש משלו על של חבירו ונטל פירות בשיעור הנצרך לתרומה גדולה, וקרא להם שם תרו"ג על הפירות שלו ושל חבירו, נמצא שהפירות שבידו הם תרומה גדולה. אם יקח אח"כ פירות נוספים משלו [בשיעור עשירית מהפירות שבידו בצירוף פירות חבירו] ויקרא להם שם מעשר ראשון, נמצא שהפירות המופרשים האלו מתוקנים למעשר ראשון ועדיין לא הופרשה מהם תרומה גדולה. וכן בשאר ההפרשות. אלא אם כשיקרא שם תרומה גדולה יכוון לתרום גם על הפירות שלו שעתיד לעשותם מעשרות. ונכון ורצוי שמלכתחילה יפריש לצד את כל הפירות שעתיד להשתמש בהם לכל ההפרשות, ויכלול אותם בכל הפרשותיו כך שגם הם יהיו בכלל הפירות המופרשים ללא חשש.

3. הנה עיקר דינא דמהני שליחות בתרומה, ביארנו לעיל בס"א ובהערה שם, ומקור הדין בגמרא בקידושין וכמבואר שם. וכתב רבינו הרשב"א (נדרים דף לו ע"ב בד"ה הא) שיש לחלק אם מפריש תרומה משל בעל הבית או משל השליח, וז"ל שם: קשיא לי, דהא שליחות לאו מדין דניחא ליה או לא ניחא ליה, אלא גזירת הכתוב היא, דמה "אתם" לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם, ותדע לך שהרי האומר לחברו צא ותרום לי והלך ומצאו תרום, למ"ד חזקה אין שליח עושה שליחותו, אמרינן בריש פ"ק דחולין שאינו תרום, דדלמא איניש אחרינא שמע והלך ותרם, ורחמנא אמר "אתם" "גם אתם" מה אתם לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם, ואף על גב דהתם ניחא ליה שתקנו את כריו. וי"ל דתורם משלו על חברו שאני, דלא בעינן שלוחו לדעתו אלא בתורם משל בעל הכרי

על בעל הכרי, אבל בתורם משלו על בעל הכרי, כיון שאינו של בעל הכרי לא בעינן שליחותו ממש, ואין הדבר תלוי אלא אי זכות לו וזכין לו לאדם שלא בפניו, או לאו זכות לו דמצוה דנפשיה עדיף ליה, כנ"ל.. עכ"ל הרשב"א. וכן נראה מדברי הריטב"א בחידושיו עמ"ס קידושין (מא ע"ב בד"ה והא דתנן), וז"ל: והא דתנן חבורה שאבד פסחה וכו', מנא לן דמשוו שליח לשחיטת פסח, וכי תימא למה לי קרא דהא זכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו, איכא למימר דשאני הכא דהוי מידי דמצוה ודילמא ניחא ליה לאינש למעבד מצוה בגופיה וחובה חשיבא, וכדאמרינן התם בנדרים (ל"ו ע"ב) בתורם משלו על של חבירו, אף על גב דשאני הכא דעשאו שליח וגלי דעתיה דניחא ליה, דילמא גזירת הכתוב הוא שיעשנה בגופו אבל לא על ידי אחרים שיזכו לו, וכיון שכן מנלן דשלוחו כמותו, ולא עוד אלא דאילו מדין זכייה, יכול למחות אחר שחיטה לכי שמע, ואנן חזינן דלא מצינן הדר ביה, כדמוכח מהאי מתניתין דאייתינן הכא שאם שלו נשחט ראשון הוא אוכל משלו והם אוכלין עמו, והא לא אפשר אלא מדין שליחות, והיינו דמייתינן הא מתניתין ולא מייתינן כמה מתניתין אחרינא דאיכא התם שיכול לעשות שליח לשחיטת פסחו כנ"ל, אבל בתוספות סבורין דזכייה מדין שליחות הוא כדכתיבנא בבבא מציעא (י"ב ע"א) בס"ד. עכ"ל הרשב"א. וכדעתם כן פסק להלכה רבינו בעל קצות החושן (סי' רמג סק"ח) שהאריך להוכיח שלא מועיל גילוי דעת וניחותא, אלא במפריש משלו על של חבירו שמזכה לחבירו דבר, אך כשמפריש משל חבירו - אין יכול להפריש אף שיש לחבירו ניחותא בכך, אלא אם כן נעשה שלוחו ממש. ולכן הוסיף וכתב שם, שלא תפריש המשרתת, ובפרט שבעיסה שעומדת להתקלקל יכולה לאפות אותה קודם הפרשה, והבעלים יפרישו לאחר אפיה.

והנה מקור סוגיא זו במס' בב"מ (כב ע"א), ונצטט את הגמרא כיון שיש חשיבות מכל חלקי הסוגיא: תא שמע: כיצד אמרו התורם שלא מדעת, תרומתו תרומה? הרי שירד לתוך שדה חבירו וליקט ותרם שלא ברשות, אם חושש משום גזל - אין תרומתו תרומה, ואם לאו - תרומתו תרומה. ומנין הוא יודע אם חושש משום גזל ואם לאו? הרי שבא בעל הבית ומצאו, ואמר לו כלך אצל יפות, אם נמצאו יפות מהן - תרומתו תרומה, ואם לאו - אין תרומתו תרומה. ליקטו הבעלים והוסיפו עליהן - בין כך ובין כך תרומתו תרומה. וכי נמצאו יפות מהן תרומתו תרומה, אמאי? בעידנא דתרם הא לא הוה ידע! תרגמה רבא אליבא דאביי: דשויה שליח. הכי נמי מסתברא, דאי סלקא דעתך דלא שוויה שליח מי הויא תרומתו תרומה? והא "אתם", "גם אתם" אמר רחמנא לרבות שלוחכם, מה אתם לדעתכם, אף שלוחכם - לדעתכם. אלא הכא במאי עסקינן - כגון דשויה שליח, ואמר ליה: זיל תרום, ולא אמר ליה תרום מהני. וסתמיה דבעל הבית, כי תרום - מבינונית הוא תרום, ואזל איהו ותרם מיפות. ובא בעל הבית ומצאו, ואמר ליה כלך אצל יפות, אם נמצאו יפות מהן - תרומתו תרומה, ואם לאו - אין תרומתו תרומה. אמימר ומר זוטרא ורב אשי אקלעו לבוסתנא דמרי בר איסק, אייתי אריסיה תמרי ורימוני ושדא קמייהו. אמימר ורב אשי אכלי, מר זוטרא לא אכיל. אדהכי אתא מרי בר איסק, אשכחינהו, ואמר ליה לאריסיה: אמאי לא אייתית להו לרבנן מהנך שפירתא? אמרו ליה אמימר ורב אשי למר זוטרא: השתא אמאי לא אכיל מר? והתניא: אם נמצאו יפות מהן - תרומתו תרומה! אמר להו, הכי אמר רבא: לא אמרו כלך אצל יפות אלא לענין תרומה בלבד, משום דמצוה הוא, וניחא ליה. אבל הכא - משום כסיפותא הוא דאמר הכי.

בשיטה מקובצת (שם) על שאלת אמימר ורב אשי את מר זוטרא הביא בשם הריטב"א בזה"ל: והתניא

אם נמצאו יפות וכו'. ואף על גב דהא אוקימנא לעיל דשאני התם דשויה שליח, הני מילי לדון על תרומה דלמפרע אבל להבא אפילו בדלא שויה שליח סגי לגבי הא דהכא, דלענין להבא יאוש מדעת הוא. כלומר, ס"ל להריטבא שדי בגילוי דעת [מכאן ולהבא], ואפילו אם לא שויה שליח די בהכי [ודלא כדברי הריטב"א הנז' ממס' קידושין ודוק]. וכן הביא השיטמ"ק שם בשם הריצב"ש (הוא הריב"ש) וז"ל: "ואף על גב דאוקימנא לעיל בשעשאו שליח, היינו למהוי גלויי מילתא למפרע, אבל מכאן ולהבא הא גלי דעתיה דניחא ליה ואם כן מהשתא הוה ליה למיכל". ע"כ. כלומר גם הוא ס"ל שדי בגילוי דעת, ולא חייב שליחות בתרומה.

ועוד מצינו לרבינו הרמב"ן עמ"ס גיטין (סו ע"א) שכתב בהאי לישנא: ואינה קושיא, דהתם כל הרוצה לתרום קאמר מדעתו ואינה אלא כנותן רשות לאו שליחותיה הוא, וגבי תרומה אפילו גילוי דעתא נמי מהני, כדאמרינן בפ' אלו מציאות (כב ע"א) כלך אצל יפות אם נמצאו יפות מהן תרומתו תרומה" עכ"ל. הרי שלהדיא ס"ל שגם גילוי דעת מהני. ואמנם רבינו הר"ן (בחידושיו על הרי"ף בסוגיא שם דף לב ע"ב בדפי הרי"ף בד"ה מתני') הקשה על הרמב"ן, שהרי הגמרא שם בב"מ מעמידה דשויה שליח, ואם כן מוכרח שזה מדין שליחות. אלא שהר"ן עצמו בחידושיו על גליון הש"ס במס' נדרים (לו ע"ב) על סוגיית הגמרא שמסתפקת לגבי התורם משלו על חבירו במודר הנאה, ובהמשך אומרת הגמרא כדאמר רבא, שאמר האיש "כל הרוצה לתרום יבוא ויתרום", וכתב הר"ן: "וכי האי גוונא מהני לגבי תרומה דבגלוי דעת בלחוד דניחא ליה סגי" [ובאמת ראיתי להרבה מן האחרונים שהוכיחו מדברי הר"ן הללו שחזר בו וס"ל דלא בעינן שליחות ודי בגילוי דעת, וכ"כ בשו"ת אבני נזר והוסיף שם טעם את דברי הר"ן הללו דסגי בגילוי דעת, מחמת שתרומה ניטלת במחשבה, וגילוי דעת הויא כמחשבה, וכן ראיתי בעוד אחרונים, וכל זה דלא כדברי הר"ן הנז' לעיל מגיטין דפליג על הרמב"ן. אלא שלא הבנתי כיצד יסבירו את סוף דברי הר"ן, שהרי כתב הר"ן שם בסוף דבריו: "ומיהו כי אמרינן דלתרומה מיהא מהני דוקא דאמריה בהאי לישנא דהא לישנא מציעתא הוה, ומש"ה נהי דלגבי מודר לא הוי שליחות לתרומה מיהת מהני, אבל אי אמר כל התורם אינו מפסיד אפשר דאפילו לגבי תרומה לא מהני דלאו לישנא מעליא הוא כשיבא ויתרום, והכי נמי מוכח דהא האומר כל הזן אינו מפסיד והלך אחד וזן אינו חייב לשלם דלא שוייה שליח כלל", עכ"ל. ולכאורה להדיא דלא סגי בגילוי דעת בעלמא, אלא בגילוי דעת שיש בו גם משליחות והוא הלשון האמצעית, שהרי לשאר הראשונים דס"ל דגילוי דעת לחודיה מהני, לכאורה כל אופן שמוכח דניחא ליה, מהני. וצל"ע כעת. ואמנם ידידי הגרמ"ל שליט"א כתב לי, שאפשר דס"ל להר"ן שאמירת "התורם אינו מפסיד" זה גרוע גם מבחינת גילוי דעת, ולענ"ד אין נראה כך לא בלשונו, שמבואר שבלשונו שהחסרון "דלא שוויה שליח כלל", כלומר זה חסרון בשליחות, וגם בסברא אין זה נכון שהרי סו"ס הוי גילוי דעת דניחא ליה ואינו מקפיד, ואם אכן סגי בגילוי דעת מה גרוע בהאי לישנא, וצ"ע].

ואחר שכתבנו כל זאת, יש לנו לראות את דעת רבינו הרמב"ם, שהנה מצינו שפסק (בהל' תרומות פ"ד ה"ג): התורם שלא ברשות או שירד לתוך שדה חבירו וליקט פירות שלא ברשות כדי שיקחם ותרם, אם בא בעל הבית ואמר לו: "כלך אצל יפות", אם היו שם יפות ממה שתרם, תרומתו תרומה שהרי אינו מקפיד, ואם לא היו שם יפות אין תרומתו תרומה שלא אמר לו אלא על דרך מיחוי, ואם בא בעל הבית וליקט והוסיף בין יש לו יפות מהן בין אין לו תרומתו תרומה", וכתבו לדון על דברי הרמב"ם בכל הנו"כ וכתבו לדון מדוע לא הגביל דין זה דוקא בדשוויה שליח, וכמסקנת הסוגיא,

יעוי"ש. ואחר שביארו את דעת הרמב"ם עלתה הסכמתם של רבותינו המהרי"ק, הרדב"ז, והכסף משנה, דגם למפרע מהני גילוי הדעת, ואין צריך שליחות כלל. וביארו הרדב"ז והכס"מ דכיון דהוי דבר של מצוה וחזינן השתא דניחא ליה, אמרינן מעיקרא נמי ניחא ליה, עכ"ד. ומאידך הגאון מקוטנא בספרו ישועות מלכו על הרמב"ם (שם) והגר"א גאטינייו בספרו 'יצחק ירנן' על הרמב"ם (שם) כתבו, שחיילו של הרמב"ם הוא מדברי הירושלמי בריש פ"א דתרומות, שמוכרח משם שמכאן ולהבא הוי תרומה אף שלא עשאו שליח, ודברי הרמב"ם הם מכאן ולהבא. ורבינו מסעוד רקח בספרו 'מעשה רקח' על הרמב"ם (שם) מביא דברי המל"מ, שגם הוא הביא על הרמב"ם את דברי הירושלמי הנז' והיינו רק להבא, וכתב על דבריו: "ולא ידעתי למה כתב כן בסתמא בדעת רבינו, כיון דמהסוגיא דאלו מציאות לא משמע הכי דפריך וכי נמצאו יפות מהם תרומתו תרומה אמאי בעידנא דתרם הא לא הוה ידע וכו' משמע דתרומתו תרומה היינו גם למפרע. עכ"ד. וע"ע להגרר"א מצליח בספרו 'מאמר המלך' על הרמב"ם שם מש"כ בכמה אופנים לבאר את דברי הרמב"ם, יעוי"ש. ועו"ע בביאור הגר"א (סי' שלא ס"ק עו) שכתב, דס"ל להרמב"ם דלמסקנא ליתא האי דינא דשויה שליח. ועוד ראה במש"כ רבינו הט"ז על השו"ע (סי' שלא ס"ק טו) דס"ל להר"מ דרבא ומר זוטרא דאמרו דלענין תרומה מהני כלך אצל יפות דהוי מצוה וניחא ליה, אבל לא בשאר דוכתי, וכיון דמצוה היא אמרינן, כיון דהשתא ניחא ליה ודאי דמעיקרא נמי היה דעתו בזה. ובמאמר המלך (שם) הב"ד והביא הוכחות לסייעו יעוי"ש (בד"ה והרב ט"ז ז"ל). ושו"ר להרב ערוה"ש (העתיד הל' תרו"מ סי' סג סעיפים ט-יד) שדן בהאי דינא דשליחות בתרומה, ועיקרי דבריו שבתרומה סגי בגילוי דעת בלבד. ושוב הביא את דברי הרמב"ם, וביארו, שאע"ג דלא עשאו שליח מכל מקום כיון דזכות הוא לו ובוודאי ניחא ליה נעשה כשלוחו [ובסוגריים הביא שמהירושלמי בריש תרומות מבואר שזה מכאן ולהבא, ומאידך בבבלי בב"מ משמע להדיא דגם למפרע הוי תרומה]. ובהמשך הביא קושיית הנו"כ על הרמב"ם, מדוע לא ציין דהוי רק כשעשאו שליח, והביא דברי חלק מהנו"כ ודחאם, ולכן כתב להסביר זאת ממהלך הסוגיות, וס"ל להרמב"ם שכל דברי רבא הם דיחויא בעלמא לתרץ, יעוי"ש, ולכן, למסקנת דבריו נחלקו בזה בעלי התוס' והרמב"ם, שלדעת התוס' אם קדם הגילוי דעת לתרומה, גם הם ס"ל דמהני ובזה לדעתו לא נחלקו כלל, אלא כו"ע ס"ל דמהני גילוי דעת להבא ולא בעינן שליחות, ולא נחלקו אלא למפרע, דהרמב"ם ס"ל שגם למפרע מהני והוי תרומה, עכת"ד. וראה עוד בקרן אורה (נדרים דל"ו ע"ב) בשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' סג) ובעונג יו"ט (סי' צג) ובקהילות יעקב (ב"מ סי' כג) ועוד.

והנה, כל מה שכתבנו על דברי הרמב"ם כן י"ל בדעת מרן השו"ע שנקט בהל' תרו"מ (יו"ד סי' שלא סעי' לא) כלשון הרמב"ם ממש, אם כן גם הוא ס"ל הכי להלכה. וכעת ראיתי שכן כתב הגאון המופלא רבי מאיר אויערבך זצ"ל בספרו אמרי בינה (מערכות, תרו"מ סי' ו בד"ה והנה בקצוה"ח) שכן דעת מרן השו"ע, וז"ל: וכבר כתבתי בזה בהגהותי בד"ח דיני אבידה (סי' ג) דלמאי דפסק המחבר (סי' שלא) כדעת רמב"ם דלגבי מצות ההפרשה דתרומה מהני ניחותא דהשתא על למפרע ודאי יכולה להפריש חלה כיון דניחא לה לבעה"ב אח"כ כשיודע לה, מהני למפרע ובפרט הבאתי שמה דברי ריטב"א עירובין (ע"א) דאעפ"י דלא אמרו כלך אצל יפות אלא בעשאו שליח סתם, לגבי עירובי חצרות דרבנן דיו לנו בגילוי דעתא דהשתא, וכ"כ חלה בזה"ז דרבנן י"ל דלכך סגי בגילוי דעתו דהשתא עי"ש עוד איזה הערות. עכ"ל. אם כן, בכל עסק יש אומדנא דמוכח שנוח לבעלים שיכשיר את התוצרת

ד. אשת בעל הפירות רשאית להפריש [ולחלל את קדושת מעשר שני] **מן הפירות שהיא אוכלת, או מכינה לשאר בני הבית, ואינה צריכה רשות מפורשת מבעלה על כך, כיון שמסתמא נתן לה רשות. כמו כן, יכולה האשה למנות שליח שיפריש בעבורה על כל אשר יש לה רשות להפריש בעצמה. אולם,**

שתהיה ראויה לאכילה, ועל כן גילוי דעת זה מספיק כדי שמעשיו יהיו לתועלת ותרומתו תהיה תרומה, ובוודאי להבא, ולדעת הרמב"ם מהני גם למפרע, וכמבואר לעיל. וכל זה אף אם לא קיבל ממנו שליחות מעולם, אלא רק יש לנו אומדנא דמוכח שיש רצון שיתקן ויסדר לו את המאכלים, והתרומה היא בוודאי מכלל זה. ובוודאי אם מינהו שליח, שאינו צריך בכל פעם למנותו והדברים פשוטים ועוד נבארם להלן בסוף הפרק.

והנה, אחר שביררנו היטב את דעת הרמב"ם ומרן השו"ע שגילוי דעת מהני גם למפרע, והבאנו שכן דעת עוד ראשונים, גדולי רבותינו נו"כ הרמב"ם, במה שביארו את דבריהם [וראה עוד בדברי הברכ"י על דעת הרמב"ם והשו"ע בסי' שלא דין לא]. ואחר שדעת הרמב"ם ומרן השולחן ערוך דמהני [וכן ס"ל בביאור הגר"א על השו"ע שם], כן העיקר להלכה ולמעשה. אמנם כמו שהבאנו בהערה שם, יש מהראשונים שחלקו על זה, וכן היא הכרעת הב"ח (סו"ס שכח), והש"ך (ס"ק ה) ועוד מהאחרונים, וכן הכריע החזו"א (מעשרות סי' אות יד) כדעתם [ומש"כ שדעת כל המפרשים שלא כדעת הרמב"ם הדברים תמוהים, וראה לעיל שהבאנו מן הראשונים דס"ל להדיא דמהני גם למפרע, וצל"ע]. וברור ופשוט דגם הרוצה להחמיר ולחזור ולהפריש, פשוט וברור שלא יברך, כי אחרי הכרעת השו"ע שהכריע כדעת הרמב"ם כן הוא עיקר הדין להלכה, והרוצה להחמיר לעצמו, ברור שלא יברך על כך [ושלח לי ידידי הגרמ"ל את לשון הרב משפטי ארץ (פ"ד סי"א) שכתב: "צריך לחזור ולהפריש, ויש **לדון** לענין ברכה", ואחהמ"ר אין מקום לדון כלל ולית דין צריך בשש, ופשוט שחלילה מלברך. ומלבד זה שלהלכה ולמעשה אתכא דמרן אשו"ע קא סמכינן, ואין כלל צריך לחזור ולהפריש, אך גם המחמיר לשוב ולהפריש פשוט שאסור לו לברך].

אכן, אם הבעלים גילה שאין דעתו נוחה בהפרשה זו, כגון שאמר לו כלך אצל יפות ולא נמצאו יפות מהן, מפורש בגמ' שאין תרומתו תרומה, שלא אמר לו כלך אצל יפות אלא בדרך מחאה. ואפילו כשעשאו שליח להפרשה, מבואר בגמ' שבמקרה כזה אין תרומתו תרומה מפני שכוונתו לומר לו שלא היה עליו להפריש מהיותר יפות, ולתקוני שדרתיך ולא לעוותי. וראה בתוס' (בב"מ שם ד"ה ואם) שהקשו, מדוע אין תרומתו תרומה כשעשאו שליח, והרי אם השליח הפריש אחד מארבעים או אחד משישים מהפירות תרומתו תרומה, אפילו אם בעה"ב אומר שדרכו להפריש אחד מחמישים מהפירות? ותירצו שכיון שיש מפרישים כך או כך, יכול השליח לומר בכך אמדתיך, משא"כ כשמפריש מהיפה על הבינוני אין דרך בכך ולכן יכול לומר לתקוני שדרתיך. ובמקום שבעה"ב לא אמר כלום, ולא גילה דעתו אם ניחא לו בהפרשה שנעשתה, לכאורה יש לתלות בדיעות הנ"ל, ודוק היטב.

אם גילה הבעל מראש את דעתו שאינו מרשה לה להפריש - היא איננה יכולה להפריש, אלא רק את מה שאוכלת ואיננו יכול לאסור עליה את זה. ובאופן שהאשה מורשית להפריש ותרמה מן הרע על היפה, נחלקו הפוסקים אם מועילה הפרשתה, וביארנו הדין בהערה[4].

4. שנינו בתוספתא (תרומות פ"א ה"ז): הבן והאריס והעבד ואשה תורמין על מה שהן אוכלין, אבל לא יתרמו על הכל, שאין אדם תורם דבר שאינו שלו. הבן בשל אביו והאשה בעיסתה, הרי אלו תורמין מפני שהן תורמין ברשות. ע"כ. וכן פסק רבינו הרמב"ם להלכה כלשון התוספתא וז"ל (הל' תרומות פ"ד הי"ב): הבן והשכיר והעבד והאשה תורמין על מה שהן אוכלין, אבל לא יתרמו על הכל שאין אדם תורם דבר שאינו שלו, הבן כשאוכל עם אביו והאשה בעיסתה תורמין מפני שהן ברשות. כלומר, באופן כללי אין לאשה רשות להפריש בשל בעלה, אולם במה שהיא אוכלת שפיר דמי שיכולה להפריש, והוסיף הרמב"ם שאם זה מעיסתה כלומר, במה שמבשלת עבור הבית, בכהאי גוונא גם שרי לה להפריש אף אם היא לא אוכלת. וה"ה בכל זה לגבי בן שהותר לו או במה שאוכל, או במה שאוכל עם אביו, והותר לו להפריש מכל המאכל גם של אביו. וכן כתב רבינו המהרי"ק על הרמב"ם שם, וז"ל: ורבינו כתב, הבן כשאוכל עם אביו וכו' והדין עמו, דודאי רישא דקתני תורמין על מה שאוכלין לא יתרמו על הכל לפי שאין אדם תורם דבר שאינו שלו בשל אביו מיירי וא"כ סיפא מאי קאמר לכך פירשה רבינו כשאוכל עם אביו כי אז הוא תורם גם על מה שאוכל אביו דהוי כאילו נתן לו אביו רשות לתרום כיון שכולם אוכלים באחד ביחד ומדבר אחד וכן האשה בעיסתה הוי כאילו נתן לה בעלה רשות ולכך מפרשת חלה מכל העיסה והשתא רישא בשאינו אוכל עם אביו ולכך לא יתרום אלא מה שאוכל הוא וכן נמי האשה. ע"כ. וכ"כ רבינו הרדב"ז על הר"מ שם. וכלשון הזה כ"פ מרן השו"ע (סי' שלא סעי' מ-מא).

ובספרי תבואת השדה (פ"ז הל' א-ב ובהערות שם, וראה גם בפי"ב הערה 16) כבר כתבנו שלענין חלה - מצות ההפרשה מוטלת על האשה יותר מהאיש, ואדרבה, בעל הרוצה להפריש יבקש את רשות אשתו, יעוי"ש. והנה מה שכתב כאן הרמב"ם לגבי אשה בעיסתה, ברור שה"ה בשאר תרומה ובשאר מאכלים שהוא הדין שכל שהיא אוכלת יכולה היא להפריש וכמו"כ, כל שהיא מכינה בתבשילים גם לשאר בני הבית - יכולה היא להפריש, דהוי כמי שנתן לה בעלה רשות על כך. והכי מבואר בשו"ת תרוה"ד (סי' קפח והב"ד במל"מ על הרמב"ם שם) שגם תרומת הפירות בכלל. וכ"כ המנחת בכורים על התוספתא (שם): וה"ה תרומה אם לא נתרם, שכיון שהיא עוסקת באפייתה, היא כבעל הבית על זה. ע"כ. וכן מוכח בתה"ד (סי' קפח).

וגדר 'אשה בעיסתה', אין הכוונה רק במה שאוכלת שהרי זה שנינו ברישא, אלא בעיסתה שעושה עבור כל בני הבית. אמנם לגבי בן הדגיש הרמב"ם שאוכל עם אביו, כי שם אין לו רשות כללית, אלא במה שעושה לאביו, אולם האשה רשות יש לה בכל אשר עושה לבני ביתה, ולכאורה כך נראה פשוט וברור. וראה עוד בערוך השולחן (תרומות סי' סד סעי' יד) שכתב